

STEMA BANATULUI ÎNTRE 1921-1992

Tudor-Radu Tiron

Anexiunile teritoriale datorate încheierii Marelui Război Mondial aveau să determine, cum era și firesc, ideea schimbării stemei de stat a României, în sensul augmentării ei cu armele provinciile alipite. Începută de către armată încă din 1919 și apoi abandonată, inițiativa a fost reluată în mod oficial la 11 ianuarie 1921, când a fost compusă o comisie abilitată în problema actualizării stemei naționale¹.

Dintre cele șase provincii alipite (Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul, Basarabia și Bucovina), doar două, anume Banatul și Crișana, nu avuseseră niciodată blazoane proprii, ci doar pe cele ale comitatelor localizate pe teritoriul lor². Banatul în special, ca achiziție târzie a casei de Habsburg, nu a avut un însemn specific nici înainte de 1718, dată la care a fost cucerit din mâinile turcilor și nici între 1718 și 1778, când a fost încorporat Coroanei Sf. Ștefan. Târziu abia, în 1881, un anume A. Gorjan publică la București o hartă a teritoriilor care au compus vechea Dacie, însoțite de blazoanele lor, cu această ocazie. Banatul este aici reprezentat printr-un scut tăiat, a doua jumătate despictă, în I, pe argint, o coroană princiară închisă (de aur?), II, aur plin și III, roșu (Pl. I). Lucrare evident de fantezie, care nu are nici măcar un mesaj politic (pentru a nu mai vorbi de vreun înțeles istoric), stema "Temișanei" nu are răsunet în epocă și nici nu are răsunet în epocă și nici nu este cunoscută de către membrii comisiei constituite de către primul ministru, generalul Averescu, în 1921³.

De fapt, s-ar fi dorit o stemă simplă și unitară, evocând proaspăta personalitate a statului român unitar; cele șase provincii alipite, alăturate celor patru deja existente (Țara Românească, Moldova, Oltenia și Dobrogea), ar fi determinat, cel puțin din punct de vedere heraldic, o configurație a scutului aproape "imperialistă"⁴, de loc de dorit în fața propagandei contestatoare a tratelor de pace, mereu activă în acea epocă a începuturilor.

De aceea, primul proiect de stemă a României, alcătuit de către basarabeanul Paul Gore, înfățișează *pe pieptul unei acvile cruciate* (întruchipând

în mod egal Muntenia dar și statul modern România, în realizarea unei idei centralizatoare ale cărei rădăcini le regăsim în îndepărtatul 1863), *un scut sfertuit după cum urmează: I Moldova, II Transilvania, III Oltenia și IV Dobrogea* (urmează ornamentele exterioare)⁵. Practic, se păstra configurația armelor României de la 1872, respectate și înconjurate de afecțiunea populației pentru că păstrau tradiția luptelor de la 1877-1878 și 1916-1918 precum și a regelui Carol I, făuritorul statului român modern; de asemenea, armele se arătau interesante și din punctul de vedere al teoriei blazonului, datorită scutului ideal împărțit în cruce⁶. Gore considera, pe bună dreptate, că armele Basarabiei și ale Bucovinei puteau și urmau a fi incluse în stema Moldovei (mai ales pentru emblemele pe care le primiseră sub administrația țaristă, respectiv chezaro-crâiască, nu erau cu mult diferite de emblema statului din care fuseseră desprinse). Pentru Banat, Crișana, Maramureș, într-un cuvânt, pentru tot ceea ce nu făcea parte din podișul transilvan, Gore credea, ca un om cu studii juridice și mult bun simț, că nu se punea problema deosebirii acestor ținuturi de Transilvania, cu care dintr-o dată și prin același act de voință (adunarea de la Alba-Iulia din 18 noiembrie/1 decembrie 1918) fuseseră unite Regatului României⁷.

Practic, în viziunea lui Gore, achizițiile teritoriale (chiar după sporirea cu jumătate a suprafeței țării), nu aveau să se reflecte, în armele României postbelice, decât prin unica alăturare a stemei Transilvaniei. Intenția ademenitoare în sens strict heraldic⁸, era inadmisibilă în ochii unei opinii publice extaziate de proaspăta înfăptuire a celor mai nobile deziderate istorice. Proiectul, criticabil și din alte privințe, nu a putut rezista⁹.

Comisia special constituită în vederea desemnării unei embleme oficiale, ai cărei (doar) patru membri erau Constantin Argetoianu (ministru de interne), Dimitrie Onciul (directorul Arhivelor Statului), Mihail Seulescu (profesor universitar) și mai sus-numitul Paul Gore¹⁰, propunea la 12 martie 1921 armele următoare: *pe azur, o acvilă de aur cu cioc, limbă și gheare roșii, ținând în dextra o spadă de aur, iar în senestra un sceptru de același, apucând cu ciocul o cruce latină de argint și încoronată cu o cunună antică de aur, purtând pe piept un scut în cinci părți, rezultat dintr-un sfertuit și o insițiune în vârș: I Țara Românească; II Moldova; III Banatul; IV Dobrogea; V Transilvania* (variantă modificată); *peste tot, ecusonul casei de Hohenzollern* (urmează ornamentele exterioare)¹¹ (Pl. II). Ignorând introducerea, înghesuită și total neprezentativă a armelor ardelenesti, scutul inițial, cel sfertuit, reprezenta, "privit de departe", armele României de la 1872, mai puțin unele detalii savant modificate și, bineînțeles, înlocuirea stemei Olteniei cu cea, acum creată, a Banatului¹².

În armele compuse în primii ani de domnie ai regelui Carol I, Oltenia sau "Banatul Olteniei", după cum era denumită, fusese simbolizează, **dar**

numai din momentul compunerii și doar în limitele stemei de stat, printr-un *câmp roșu, cu o coroană din care iese un leu încoronat, având între labe o stea cu șase raze, totul de aur*¹³ (fig. III). La vremea respectivă, în lipsă de altceva, se alesese pentru această “Valahie Mică”, la propunerea, exprimată încă din 1867, a heraldistul Ștefan D. Grecianu, o variantă care trimitea la blazonul boierilor Buzești¹⁴, dar și la unele reprezentări pe care armorialele germane medievale la atribuiau Munteniei¹⁵.

La 1921 sau poate chiar mai devreme, Banatul propriu-zis se vedea reprezentat printr-un *câmp roșu, cu un pod de argint (cu o deschidere) din care iese un leu de aur, ținând o sabie de același*¹⁶. În comparație cu stema României de la 1872, se păstrau comune: poziția în cel de-al treilea cartier al scutului, culoarea roșie a câmpului și mobila principală, adică leul de aur, ieșind. Pentru cunoscători, Oltenia încetase de a mai fi în vreun fel reprezentată, locul fiindu-i luat de către Banatul cu care ea nu fusese niciodată unită; pentru vulg, aspectul acelei părți a scutului se schimbasesc atât de puțin încât nimeni nu ar fi trebuit să se întrebe cum de o achiziție teritorială veche de doar trei ani “împingea afară” (în sens heraldic), un pământ care, ignorând intervalul dintre 1718-1739, fusese trup din trupul Țării Românești, încă de la îndepărtata întemeiere a acesteia...

Mai mult decât raționamentele politice care au dictat modificările din stema de stat, ne interesează modalitatea prin care s-a ajuns la însemnul cu podul și leul; într-un articol despre heraldica națională, publicat în urmă cu aproape șaptezeci de ani de către prof. Constantin Moisil, se arată că “...o stemă specială a Banatului nu există decât din 1921. Comisiunea care a întocmit stema actuală a României a crezut de cuviință să simbolizeze și Banatul printr-un semn heraldic. Și cum în stema vechiului județ Severin se afla un pod de peatră, iar în stema veche a orașului Lugoj de asemenea un pod de acest fel, simbolizând și unul și celălalt probabil podul lui Traian de peste Dunăre, comisiunea a adoptat acest pod ca emblema Banatului. și **l-a pus în legătură cu leul Olteniei**... (s.n.)¹⁷. Această ultimă parte a afirmației nu era, bineînțeles, decât praf în ochii intelectualității oltene¹⁸, nemulțumită de eliminarea emblemei unei provincii care grupa șase județe vechi ale țării; de fapt, leul provenea, cum pe drept arăta regretatul Jean N. Mănescu, din stema comitatului Timiș (Pl. IV), unde el purta, la fel ca exemplarul din stema propusă de către Comisie, o sabie în laba dextră¹⁹.

Și chiar dacă ar fi fost leul Olteniei și ar fi existat voința creării unei steme în mod egal evocatoare, de ce nu s-ar fi găsit o modalitate normală și logică de reprezentare a celor două modele heraldice, cum ar fi fost, spre exemplu, un pod din care ieșea leul cu stea între labe? Pesemne că uzinele de la Reșița și pământurile fertile ale Câmpiei Lugojului au părut mai atractive, din punct de vedere strict economic, decât dealurile încărcate cu

vii și prăfuite cule ale Olteniei de dinainte de Unire... Sau poate că toți șvabii, toți sârbii, toți armenii, care alăturați românilor, colorau statisticile oficiale, provocau prea des amintirea recente împărțiri a Banatului istoric cu regatul Sârbo-Croato-Sloven! Trebuia să arătăm, ca o necesitate politică, vecinilor noștri ceva mai balcanici, că Banatul este al nostru, cel puțin în parte, iar heraldica permitea din plin acest lucru²⁰.

Ca modalitate de compunere a unei steme noi, ocazia a fost bine și interesant valorificată: aspectul general rămâne cel heraldic iar înțelesul istoric, trimițând mai cu seamă la podul lui Traian, se menține. Este semnificativ de relevat că indiferent dacă memoria operei lui Apolodor din Damasc s-a păstrat ori nu în memoria poporului (vreme de aproape 2000 de ani!) totuși imaginea podului din blazonul comitatului "Krasso-Szorenyi" (Pl. V) seamănă izbitor, în arcuirea siluetei, cu podul aceluiași Apolodor, așa cum este figurat pe binecunoscuta monedă bătută de către Traian în cinstea victorioasei încheieri a ocupării Daciei²¹. Podul din armele create ad-hoc pentru Banat este în schimb un exemplar heraldic, un "pont d'or f deux voutes maçonnée de sable", după modelele general acceptate în tratatele de arme²² (Pl. VI).

Cât despre aserțiunea profesorului Constantin Moisil, referitoare la un imobil similar, aflat în "stema veche a orașului Lugoj"²³, aceasta nu se poate susține – cel puțin la nivelul datelor pe care le posedăm – deoarece, departe de a cuprinde un pod, armele acestui oraș înfățișau, după "sigiliile vechi și noi", un *scut azuriu, cu o coroană de aur din care iese un lup în culoarea lui naturală. Cască cu gratii, încoronată, în cimier lupul din scut, ieșind, cu lambrechini azur și aur la dextra, roșu și argint la senestra*²⁴.

În ceea ce privește cromatica cartierului al III-lea, care cuprinde stema Banatului, observăm că s-a încercat o uniformizare prin smalturi a celor două simboluri; astfel, dacă în stema comitatului Caraș-Severin podul era *pe azur*, deasupra unui *curs de apă argintiu, între două maluri înverzite*, fiind, mai mult, însoțit în șef de *un soare de aur și o lună de argint*²⁵, din tot acest "cvoctail" nu s-a păstrat decât podul, acum de argint (repede schimbat în aur, după cum se va vedea), trecând dintr-un flanc în celălalt al scutului și nu oblic, sub care curg valuri în culoarea naturală a apei²⁶. În privința leuli, notăm că stema veche a Timișului îl înfățișa în *câmp negru* (amintind poate durerea vreunei înfrângeri în fața turcilor), reprezentat nicidecum cu aur, ci *cu argint, având o coadă dublă, ținând o sabie cu lama curbă de argint, cu mâner de aur*²⁷. Nici aceste amănunte nu aveau să se mai regăsească ulterior, depersonalizarea fiind întărită de aplicarea aceluiași metal, în speță aurul, superior, aici ca și la bursă, argintului²⁸. Câmpul nu era nici de azur, nici negru, ci direct roșu – în stema României din 1872, armele nou create ale Olteniei (din al III-lea cartier) aveau să primească un fond roșu, iar cele

ale Moldovei (din al II-lea), aveau să fie și ele “înroșite” (părăsind deci câmpul lor “istoric”), numai și numai pentru că armele Țării Românești, se aflau în I-ul cartier al sfertuirii, având și preeminență cromatică, nu numai politică, hotărându-se astfel, pentru rațiuni de armonie²⁹, configurația azur-roșu a scutului folosit până în 1921.

Atât de puternice au fost rațiunile care au determinat eliminarea stemei Olteniei, încât un oltean de viță veche precum Constantin Argetoianu (moșier la Breasta, lângă Craiova), nu a putut face nimic pentru provincia sa de origine, prezidând Comisia care la 12 martie 1921³⁰ a hotărât noua conformație (deja amintită) a stemei țării.

Între acest 12 martie și 18 iulie/20 iulie ale aceluiași an (când Camerele au aprobat *fără dezbateri* al treilea și ultimul proiect de stemă a țării, *care nu mai venea, de astă dată, de la Comisie*), se situează perioada de acomodare a celor mai diverse medii și cercuri cu proiectul propus de către cei patru membri ai Comisiei. Se aflase hotărârea eliminării armelor Olteniei și nemulțumirea lumii politice din Bănie (având puternice ramificații și la București), putea izbucni din clipă în clipă cu atât mai mult cu cât ultimul proiect, corectând câteva inadvertențe și detalii nedorite, lăsa neatinsă problema înlocuirii armelor Olteniei cu cele ale Banatului³¹.

În noul scut – care, așeza *pe azur, pe pieptul unei acvile de aur cu cioc, limbă și gheare roșii, ținând în dextra o spadă de aur, iar în senestra un sceptru de același, apucând cu ciocul o cruce latină de aur, cu extremitățile lăfite și piciorul trifurcat, încoronată cu o coroană regală de aur, purtând pe piept un scut în cinci părți, rezultat dintr-un sfertuit și o instituție în vârf: I Țara Românească; II Moldova; III Banatul; IV Transilvania; V. Dobrogea; peste tot, ecusonul casei de Hohenzollern* (urmează ornamentele exterioare)³² (Pl. VII)³² – Banatul păstra configurația din proiectul de la 12 martie același an, mai puțin sabia din ghearele leului (pentru a se pierde și aceasta din urmă identitate cu leul din stema comitatului unguresc al Timișului), iar metalul podului schimbat din argint în aur, pentru o uniformizare completă³³; de asemenea, încă o arcatură avea să se adauge construcției, cu scopul de a nu mai semăna, nici pe această cale, cu podul din blazonul Carașului. Mai mult, pentru știința tuturor, la publicarea stemei în Monitorul Oficial, descrierea preciza anume că este vorba despre stema “Banatului cu vechiul Banat român de Severin” Jeab N. Mănescu, atribuind iscusința formulei versatului om politic Argetoianu, arăta intenția înșelătoare: “Qu’est ce que <l’ancien Banat roumain de Severin>? Rien que de vains mots, mais ces mots, chacun pouvait les prendre comme bon lui semblait et le stratagème réussit, il n’a eut pas de protestations. C. Moisil dira dix ans plus tard, en blasonnant de ses propres mots les armes de la Roumanie sans tenir compte du texte de la loi que les armes du troisième quartier sont celles de

<!Olténie et du Banat>, et tout le monde le répétera depuis” (în lb. fr. în original)³⁴.

Chiar dacă Moisi! atrăgea atenția, spre finalul studiului său, că “este normal să ne punem următoarele întrebări: a mai rămas leul ieșind dintr-o coroană ca stemă propriei Olteniei? Noua stemă poate fi considerată drept stema Banatului?” adăugând: “... căci în realitate Banatul nu s-a unit cu Oltenia, ci cu regatul României și deci nu era nici un motiv să se întocmească o stemă comună (sic) pentru aceste două regiuni”³⁵, totuși societatea acelor vremuri s-a dovedit a fi prea puțin atentă la această amendă onorabilă pe care Moisi!, o strecura, ca un om de știință corect, în solidaritatea argumentației sale oficioase, de director al Arhivelor Statului. Formularea din Monitor spunea tot ceea ce era de spus, fiind, precum am putut constata, reproducă aidoma și de către autoritățile locale³⁶ (fig. VIII).

În final, pentru ca lectorii să poată judeca lucrurile fără părtinire, ne vedem siliți să adăugăm vreo două cuvinte și asupra mecanismului de stabilire a acestei steme: indispușe probabil de către proiectul Comisiei (în care basarabeanu! Paul Gore devenise o persoană *non-grata* datorită unei anumite scăpări anterioare³⁷ cercurile din jurul palatului regal au solicitat, pe deasupra autorității Comisiei și fără știrea acesteia, ajutorul nobilului ardelean József Sebés!y de Kőpecz, teoretician al blazonului și desenator de primă mână³⁸. Împreună cu regele Ferdinand și sub îndrumarea reginei Maria³⁹, acesta a produs într-un timp foarte scurt proiectul celor trei steme de stat (variante mare, mijlocie și mică), după care a “dispărut de pe firmamentul” realizării sale, nefiind cunoscut ca autor decât dintr-un articol pe care l-a semnat ocazional, în “Flacăra”⁴⁰, și din unele publicații mai recente, netraduse încă! Așa cum am arătat mai sus, mașinăria politică din Senat și Cameră l-a aprobat fără dezbateri, publicarea în Monitorul Oficial încheind astfel întreaga “afacere”.

O dată reprezentate astfel, armele Banatului vor rezista împreună cu stema țării și cu monarhia până la proclamarea republicii la nevrédnicul de amintire 30 decembrie 1947. Notăm însă folosirea stemelor de provincie ca ecusoane separate, în înfăptuirea mai ales a rigorilor protocolului monarhic interbelic; astfel, cu ocazia sărbătorilor de încoronare de la Alba Iulia, din 15 octombrie 1922, în ornamentația armoriată de pe baldachinul portabil al M. L. regele și regina, se regăsea, între altele și scutul Banatului (primul ecuson din partea stângă)⁴¹ (fig. IX), prezent într-o măiastră cusătură pe mantia aurie a reginei Maria⁴². Îl regăsim în creațiile filatelice (Pl. X) și chiar în arta monumentală, de pildă în decorația cu blazoane a hemicilului sălii tronului din noul Palat Regal de la București, opera din anii '30 a arhitectului Dum. Nenciulescu, precum și în mai multe lucrări de artă aplicată, cum ar fi tronurile suveranilor de la biserica patriarhală⁴³ etc.

Emblema României din 1948 (completată ulterior), croită, așa cum era de așteptat, după modelul comunist al “sovietelor”, nu rezerva nimic particular pentru fiecare provincie, reprezentând însă, la nivel “macro”, potențialul economic al țării. Și cam atât. Nici o aluzie la istoria, ori la geografia, ca să nu mai vorbim de turismul țării, nu a mai încăput aici: doar pâinea, lemnul, petrolul și piatra, intenționat proiectate pe razele soarelui răsărind, ca dintotdeauna, de la Răsărit!

A venit apoi momentul decembrie '89 iar gaura din centrul steagului a reclamat, în mod normal, o stemă care să o astupe. Ne vom mărgini să prezentăm cele mai importante proiecte, arătând felul diferit în care a fost privită chestiunea configurației scutului de pe pieptul acvilei.

1. Proiectul Dnei Maria Dogaru (primăvara anului 1990): armele mijlocii ale României din 1921, adică *scutul cu acvila purtând ecusonul în cinci părți (I Muntenia; II Moldova; III Transilvania; IV Banatul și V Dobrogea), susținut de cei doi lei și timbrat, în locul Coroanei-de-Oțel, de imaginea balaurului dacic ieșind între două ramuri de stejar. Deviza: VIRTUS ROMANIA REDIVIVA* (Pl. XI) (fusesse de asemenea suprimat ecusonul casei regale din inima scutului și floarea de crin care ornamenta destul de discret sceptrul purtat în senestra de către nobila pasăre a României)⁴⁴. Valorificând imaginea armelor României-Mari, distinsa autoare încerca o adaptare la cerințele momentului: suprimarea însemnului esențial al suveranității – Coroana-de-Oțel – nedorită într-o țară care nici până azi nu a înțeles noțiuni de bază ale dreptului precum *restitutio in integrum* ori *suum quisque tribuere*; reafirmarea rolului și mai ales al ponderii Transilvaniei în economia, politica și cultura țării (băteau la ușă evenimentele nedorite de la Târgu-Mureș); valorificarea unor “însemne” intens mediatizate: a. “draco”-ul dacic, reconstituit din metal, carton sau pânză în mai toate muzeele importante (vezi și roata lui Horea și Cloșca, barda lui Mihai Viteazul și mai multe obiecte similare) și b. deviza VIRTUS ROMANIA REDIVIVA, datorată nu romanilor, ci politiciii Mariei Therezia, care a compus-o și a folosit-o în special pentru românii năsăudeni, cu ocazia înființării regimentului al II-lea “grănițesc” (1762) – lăsăm pe lectori să aprecieze în ce măsură *animus*-ul întruchipat de balaurul dacic se potrivește cu *corpus*-ul devizei! În privința armelor Banatului, care au făcut rocadă cu cele ardelenesti, ne întrebăm dacă într-adevăr acesta le era locul (delimitat astfel prin violentarea geografiei), sus de către Moldova iar la dreapta de către Dobrogea?!

2. Proiectul Dlui Jean N. Mănescu (prezentat la 25 decembrie +89 biroului restrâns al CHGS, depus cinci zile mai târziu la Consiliul FSN,

remaniat în primăvara anului 1990), pe care îl prezentăm în varianta lui finală: *scut împărțit în șase părți, trei sus și trei jos: I. Muntenia; II Moldova; III Transilvania; IV Oltenia; V. Dobrogea și VI Banatul, pe pieptul acvilei cruciate, încoronate cu Coroana-de-Oțel, ținând în dextra o sabie cu lama dreaptă iar în senestra buzduganul regelui Ferdinand*⁴⁵ (Pl. XII). Însemnul astfel realizat se înscria în evoluția normală a stemei României de la 1872; prin urmare, armelor sub care se cucerise independența de stat (scutul sfertuit: I Țara Românească; II Moldova; III Oltenia și IV Dobrogea) li se adăugau provinciile extracarpătine unite prin actul de la 1 Decembrie 1918, Transilvania primind locul de sus, pe același plan cu Muntenia și Moldova în vreme ce Banatul se alătura, în partea de jos, formațiunilor care istoricește, depinseseră astfel: Oltenia de Țara Românească; Dobrogea (mai bine-zis gurile Dunării, căci acestea fuseseră mai la început evocate de către delfini) de Moldova și Banatul de Transilvania. Adăugăm aici și alternanța cromatică azur-roșu-azur/roșu-azur-roșu, de loc de neglijat pentru aspectul vizual al unor arme de stat. În fine, atributele acvilei întruchipau forța și unitatea, în vreme ce coroana turnată (nu trebuie să uităm precedentul constituit de blazoanele altor republici, în care se pot vedea, **totuși**, coroane: Rusia, Bulgaria, Ungaria, Lituania).

Stema descrisă prin legea 102 din 10 septembrie 1992 (adoptată de către Camere și promulgată de către președintele României la 19 septembrie același an, publicată în M. O. 236/24 septembrie 1992), astăzi în uz (Pl. XIII) este în fond compoziția (varianta cea mică, redesenată de către artistul V. Dima), imaginată în 1921 de către József Sebásty de Kőpecz, din care s-au “extras” toate elementele care evocau autoritatea de stat dinainte de 1947, acvila fiind dotată, ca un reflex al propagandei ultra-naționaliste, în dextra cu “sabia lui Ștefan cel Mare” iar în senestra cu “sceptrul lui Mihai Viteazul”⁴⁶. Trecând sub tăcere mecanismele obscure care au condus la soluția acestei contestabile embleme, ne mărginim să arătăm modificările care operate armelor Banatului; cităm, în această privință, pe Dna Maria Dogaru, ca artizan incontestabil al acestei inițiative: “... o altă deosebire constă în faptul că leul din cel de-al treilea cartier ține în laba dreaptă superioară un paloș (evocare simbolică a luptelor duse în evul mediu pe teritoriul Banatului sub conducerea lui Pavel Chinezul)”⁴⁷.

Prin urmare, nobilul animal a fost – reflex al tendinței generale de supraîncărcare a imaginilor și a descrierilor heraldice – “înzestrat” cu o armă de atac, venită la țanc pentru a-i completa înfățișarea gândită pesemne drept mai puțin bărbătească. Autorului acestei inițiative i-a scăpat din vedere inadvertența dintre sabia propusă (de tipul “cimeterre”)⁴⁸ și mesajul declarat antiotoman, mai ales într-o țară care abia după ’89 a descoperit rafinamentele senzuale și mercantile ale metropolei de pe malurile Bosforului. Sau

poate că sursa de inspirație va fi fost sabia cu care este înfățișat celebrul Pippo Spano, în binecunoscuta-i reprezentare ca mare căpitan quattrocentist⁴⁹! Dar Pippo Spano nu este Pavel Chinezul, de la care s-au păstrat trei sigilii în care apar mereu aceleași săbii... drepte, de luptători cruciați⁵⁰. Foarte subtilă, această “evocare simbolică”, pare mai degrabă a aminti faptele de arme ale turcilor, în acest caz leul purtându-și sabia ca pe un trofeu de război! Nimic din Pavel Chinezul...

Tot acum s-a modificat și aspectul podului, al cărui parament a fost îmbogățit cu un rând de creneluri, evocând pesemne, în ochii autorilor, același sublim ideal antiotoman. De fapt, atât în privința armei, cât și a crenelurilor, este vorba despre condamnabila tendință a complicării inutile a stemelor care au *totuși* o tradiție, sub cuvânt că “nu se poate admite” reluarea liberă a acestora, în aspectul lor antebelic⁵⁴; aceasta cu toate că, în ceea ce privește terminologia și înțelesul specific al armelor Banatului, nimic nu pare a se fi schimbat, confundarea acestora cu emblema Olteniei fiind, se pare, perfectă⁵².

Nu condamnăm inițiativa adoptării unei steme a Banatului; oricât de discutabile au fost modalitățile de lucru, ceea ce s-a croit în urmă cu aproape optzeci de ani are deja imprimat lustrul istoriei. Nu putem schimba ceva decât dacă știm că avem căderea să o facem, dacă înțelegem rostul și finalitatea transformării. Altfel, se va găsi mereu cineva care să prefacă în nimic și modesta noastră strădanie, sub același cuvânt că “nu se poate admite” în veci noțiunea **restabilirii situației de drept**, care aici este adevărata traducere a principiului “*restitutio in integrum*”!

NOTE

¹Jean N. Mănescu, *L'heraldique d'état de la Roumanie contemporaine de 1918 à nos jours*, în “Revue Roumaine d'Histoire”, XXXII, 1-2, p. 115-145, București, 1993, p. 127.

²Stemele comitatelor, deja stabilite la finele veacului al XVIII-lea, înfățișau pentru **Caras-Severin**, un scut tăiat printr-o fascie de argint încărcată cu literele II J M T, prima jumătate despicată în I, pe azur, un curs de apă argintiu între două maluri înverzite, peste care trece un pod de piatră cu o singură arcuire iar în șef un soare de aur și o lună de argint; în II, pe roșu, un stup de aur așezat pe un stativ, în jurul căruia roiesc șapte albine de același; în III, pe argint, pe o terasă verde, întra patru brazi de aceeași, un miner de carnație, în haine negre, ținând în dreapta un ciocan de mină. Coroană cu cinci flori. Suport, un taur și un urs, în culoarea lor naturală, pe o consolă. La rândul lui, comitatul **Timiș** purta scut tăiat printr-o fascie de argint încărcată cu literele II J M T, prima jumătate despicată, în I, pe roșu, deasupra a trei munți verzi, o coroană de aur din care iese o cruce patriarhală cu extremitățile lăfite de argint; în II, tăiat, sus, pe negru, un leu de argint ieșind, cu două cozi, ținând o sabie cu lama curbă de argint, cu mâner de aur, jos pe roșu, trei fascii ondulate de argint; în III, pe argint, deasupra unei terase verzi, imaginea (panoramică) a unei cetăți. Coroană cu cinci flori. Tenanți, doi husari de carnație, în costume verzi, cu săbii curbate la șold – Dan Cernovodeanu, *Țiinta și arta heraldică în România*, Editura științifică și

enciclopedică, București, 1977, p. CXVIII, fig. 4, 5, *apud.* Johann Matheus Korabinsky, *Atlas Regni Hungariae, portalitis...*, f. loc și an (epoca domniei lui Francisc al II-lea ca împărat romano-german: 1792-1804) și *** *A Pallas nagy lexicon*, Budapesta, vol. XI (1895), p. 35 (voce **Krasso-Szorenyi**) și vol. XVI (1897), p. 63 (voce **Temes**).

³Jean N. Mănescu, *op. cit.*, p. 119 și nota 19, *apud.* Maria Dogaru, *Un interesant izvor cartografic: Harta Daciei de la 1881 cu stemele provinciilor române*, comunicare prezentată în ședința C.H.G.S. din 15 noiembrie 1978; v. și Dan. Cernovodeanu, *op. cit.*, Pl. XLVIII, fig. 2 – din cele patru blazoane extracarpătine, două, adică “Temișana” și “Crișana” sunt chiar atunci imaginate, cel al Transilvaniei este modificat și doar însemnul Maramureșului este redat cu fidelitatea necesară.

⁴Încercând o statistică heraldică a Europei contemporane anilor '20, observăm că din cele 33 de state existente, 21 aveau scut nedivizat (inclusiv *emblem*ele Franței, ale Turciei și, bineînțeles, Sovietele), 1 avea scut bipartit (Ungaria), 2 aveau scut în trei părți (Regatul Sârbo-Croato-Sloven și Letonia), 4 aveau scut în patru cartiere (Suedia, Marea Britanie, Cehoslovacia și România), 2 aveau scut în cinci părți (Spania și Liechtenstein) iar recordul era atins de Danemarca, care afișa un scut în opt părți, fără să mai socotim ecusonul dinastic, și el sfertuit;

⁵Jean N. Mănescu, *op. cit.*, p. 128; descrierea completă a stemei imaginate de Gore este (citată *apud.* George Bezviconi, *Pavel Gore*, Chișinău, 1938, p. 37): *pe azur, o acvilă de aur încoronată cu o coroană antică, cu cioc roșu cu care apucă o cruce latină de argint și gheare roșii cu care ține o spadă și un sceptru (Țara Românească) purtând pe piept un ecuson sfertuit: în I, pe azur, un cap de bour de aur, cu coarne roșii, având între coarne o stea cu cinci raze de aur, însoțit în vârf de o roză de argint și de o lună în crai nou de același (Moldova); în II, tăiat azur pe aur printr-o fascie roșie, sus o acvilă neagră ieșind, surmontată de un soare de aur și de o lună de argint, jos șapte turnuri roșii, 4 și 3 (Transilvania); în III, pe roșu, o coroană din care iese un leu încoronat, având între labe o stea cu șase raze, totul de aur (Oltenia); în IV, pe azur, doi delfini de argint aflați și răsturnați, cu ochi, coadă și coamă roșie (Dobrogea); coroană regală. Suporți, doi lei de aur cu capetele întoarse, pe o panglică încărcată cu deviza: PRIN NOI ÎNȘINE. Ordinul “Regele Carol I”. Pavilion de purpură, căptușit cu hermină, închis printr-o coroană regală (stema, redesenată de către Jean N. Mănescu, a fost reprodușă în lucrarea lui Silviu Andrieș-Tabac, *Heraldica teritorială a Basarabiei și Transnistriei*, Chișinău, Editura Museum, 1998, Pl. IV, fig. 1).*

⁶Jean N. Mănescu, *op. cit.*, p. 129; despre sfertuirea scuturilor ca tehnică heraldică, v. și Michel Pastoureaux, *Traité d'héraldique*, ed. a II-a, Grands manuels Picard, Paris, 1993, p. 128 și A.C. Fox-Davies, *A Complete Guide to Heraldry (reprint.)*, Gramercy Books, N.Y., 1993, p. 96.

Cf. Rezoluția privind unirea Transilvaniei cu România, adoptată de Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, la 1 decembrie 1918: “Adunarea Națională a tuturor românilor din **Transilvania, Banat și Țara Ungurească** (s.n.), adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți la Alba Iulia în ziua de 18 noiembrie (1 decembrie) 1918 decretează unirea acelor români și a teritoriilor locuite de dășii cu România...”, în Ioan Scurtu și colectiv, *Istoria României între anii 1918-1944. Culegere de documente*, Editura didactică și pedagogică, București, 1982, p. 25 (vezi și declarațiile de unire ale Basarabiei din 27 martie 1918 și Bucovinei din 28 noiembrie, în care se arată *expres* că aceste două teritorii au făcut parte din Moldova).

⁸S-a mai păstrat o schiță a lui Paul Gore, înfățișând pare-se o variantă pregătitoare, sub forma unui scut sfertuit cu insișiune, în *I Țara Românească, în II Moldova, în III Oltenia, în IV Dobrogea, în V Banatul, peste tot, ecuson cu armele Transilvaniei* (desenul conține doar indicarea numelor provinciilor, nu și armele – amabilă comunicare a Dlui S. Andrieș-Tabac); la **8 februarie 1920** Sever Zotta îl înștiința pe Gore despre inițiativa Statului Major, care (presat de necesitatea distribuirii steagurilor), a luat legătura cu N. Iorga, Dim. Onciul și cu N. Docan, fiecare realizând câte un proiect de stemă de stat. Dacă lucrările celor dintâi interveneau foarte timid în stema de la 1872, urmărind numai alăturarea simbolului Ardealului, stema imaginată de către Docan reprezenta *sfertuitul Vechiu-*

lui *Regat așezat pe un alt sfertuit: I Transilvania, II Basarabia, III Bucovina și IV Bnatul*. Sever Zotta, care nu descrie în detaliu armele provinciale, arată însă că "... fără îndoială că stema ar avea u caracter mai istoric și mai imperial (sic)..." și "... nu-mi e cunoscută (nici lui Onciul), o **stemă specială a Banatului** (s.n.)". Pesemne că ambițiosul proiect al lui Docan a determinat nașterea ideii unei asemenea "steme speciale", ulterior materializată în armele produse de către Comisia heraldică la 12 martie 1921 (pentru întreaga discuție pe marginea acestei scrisori, v. Silviu Andrieș-Tabac, *op. cit.*, p. 97-98);

⁹Deși părea la început a fi omul predestinat pentru realizarea stemei de stat, în virtutea multitudinii de titluri științifice și a unei bune prestațe, Gore comite imprudența de a îndispuine Casa Regală prin excluderea ecusonului sfertuit argint și negru al Hohenzollern-ilor precum și a devisei NIHIL SINE DEO din proiectul său. În regele Ferdinand era departe de a urma raționamentul vărului său, regele George al V-lea al Marii Britanii, care în timpul războiului împotriva Puterilor Centrale, nu numai că a renunțat la numele său de familie, dar, dacă în inima armelor sale ar mai fi existat ecusonul hanovrian, în mod sigur ar fi dispus eliminarea acestuia (v. și Jean N. Mănescu, *op. cit.*, p. 129).

¹⁰Jean N. Mănescu, *op. cit.*, p. 128, 130.

¹¹Jean N. Mănescu, *op. cit.*, p. 129: *pe azur, o acvilă de aur cu cioc, limbă și gheare roșii, ținând în dexta o spadă de aur, iar în senestra un sceptu de același, apucând cu ciocul o cruce latină de argint și încoronată cu o cunună antică de aur, purtând pe piept un scut în cinci părți, rezultat dintr-un sfertuit și o instituție în vârful: în I, pe azur, o acvilă de aur surmontată de o coroană princiară, ținând în cioc o cruce, însoțită în șef de un soare și o lună de argint (Țara Românească); în II, pe roșu, un cap de bour de aur, având între coarne o stea cu cinci raze de aur, însoțit în vârful de o rază de argint și de o lună în crai nou de același (Moldova); în III, pe roșu, cu un pod de argint (cu o deschidere) din care iese un leu de aur, ținând o sabie de același (Banatul); în IV, pe azur, doi delfini de argint afrontați și răsturnați, cu ochi, coadă și coamă roșie (Dobrogea); în V, tăiat aur pe purpură, sus o acvilă neagră ieșind, jos șapte munți de aur, 4 și 3 (Transilvania – variantă modificată); peste tot, ecuson afertuit argint și negru (Hohenzollern). Coroana-de-Oșel a României. Suporți, doi lei de aur, pe ornamente de același de pe care atârnă o panglică azurie încărcată cu deviza NIHIL SINE DEO. Pavilion de purpură, căptușit cu hermină, diademat și închis printr-o coroană regală. Colanul ordinului "Regele Carol I" (stema, redesenată de către Jean N. Mănescu, a fost reprodușă de Silviu Andrieș-Tabac, *op. cit.*, Pl. IV, fig. 2).*

¹²La palatul Elisabeta din București – ridicat în 1937 de către arhitectul M. Marcu pentru regina Elisabeta a Greciei, fiica reginei Maria – se păstrează interesante blazoane ambientale, lucrate în ipsos cimentuit sau chiar piatră, înfățișând scuturi gotice sfertuite (I Țara Românească; II Moldova; III Banatul; IV Dobrogea), încoronate cu diademe deschise cu fleuroane, susținute de doi lei (blazonul de deasupra porții are lei cu capetele întoarse). Practic, este vorba despre o simulare a stemei de stat dintre 1872-1921, cu excluderea anumitor elemente specifice (ecusonul dinastic, deviza, ordinul "Steaua României", Coroana-de-Oșel) și cu anumite inovații, între care cea mai importantă este înlocuirea armelor Olteniei cu cele ale Banatului. Credem că această decorație, voit "medievală", provine din cine știe ce schiță rămasă în posesia familiei regale, din epoca imaginării stemei de stat; oricum, importanța dată compoziției a fost destul de mare, de vreme ce marea sală de primire a palatului are colțurile tavanului împodobite cu fiecare din cele patru ecusoane ale sfertuirii iar turnul de la intrare poartă către interior scuturile Moldovei și al Banatului (sic).

¹³Jean N. Mănescu, *La question des armes de la Roumanie devant les assemblées en 1866/67 et 1872/72*, în *Revue Roumanie d'Histoire*, XXX, 3-4, p. 235-252, București, 1991, p. 247 și nota 79. Autorul arată că la o examinare atentă, jumătatea din dreapta a scutului (cartierele I și III), întruchipau ținuturile muntene iar jumătatea din stânga (cartierele II și IV), pe cale moldovene – a se nota că la 1872 delfinii, departe de a simboliza Dobrogea, încă nealipită țării, reprezentau regiunea

maritimă a Moldovei, care avea *raison d'être* datorită celor trei județe din sudul Basarabiei, pe atunci ale noastre.

¹⁴Dacă însă, la momentul 1867, când Ștefan D. Grecianu și-a alcătuit propriul proiect, se știa care este stema familiei Buzescu... Aceasta a fost publicată abia în 1918, de către Emanuel Hagi-Moscu în lucrarea *Steme boeresti în România*, Atelierele "Socec", București, 1918, p. II iar pecetea originală a spăt. Preda Buzescu (aplicată pe un act din 1642), reproducă în Dean Cernovodeanu, *op. cit.*, p. XCIII, fig. 3. Acest Preda Buzescu nu este același cu viteazul căpitan al lui Mihai Viteazul, ci un nepot al acestuia, fiul Mariei Buzeasca și lui Teodosie Corbeanu; nu putem ști dacă o dată cu **numele**, *spătarul* Preda nu a luat și **stema** cu leul ieșind dintr-o coroană (posibilă concesiune imperială) ori dacă aceasta nu va fi aparținut Corbenilor... cert este că **banul** Preda Buzescu, folosea, la 1600 și 1602-1607, alte embleme (pentru întreaga problemă, v. primul sigiliu al banului Preda, în Gh. S. Buzescu, *Reconstituiri istorice privind neamul Buzeștilor din veacul XV până în veacul XVIII, după documente, hrisoave etc.*, Sibiu, 1936, vol. II reproducere și genealogie și E. Vărtosu, *Din sigilografia Moldovei și a Țării Românești*, în Documente privind istoria României, introducere la vol. II/1956, p. 510 și fig. 52).

¹⁵Despre leul cu stea între labe se preciza expres că reprezenta Oltenia, sursa emblemei fiind pe larg comentată de către Constantin Moisil, în articolul *Stema României. Originea și evoluția ei istorică și heraldică*, Institutul E. Marvan, București 1931, p. 22: leul simboliza de fapt însăși Țara Românească, fiind vorba despre emblema frecvent atribuită acesteia de către armoriile germane, începând din veacul al XVI-lea. O asemenea variantă este la 1861 reproducă (sub numele "Valahia Mică" = Oltenia) de către Cezar Bolliac în tabloul arheologic *Daco-Romane*, reprezentând *pe argint un leu roșu, încoronat cu aur, însoțit între picioare de o stea cu șase raze de aur* (v. Dan Cernovodeanu, *op. cit.*, Pl. II).

¹⁶Jean N. Mănescu, *op. cit.*, p. 131, se arată că emblema Banatului a fost chiar în acel moment fabricată. Din păcate, nu vom reuși elucidarea completă a problemei decât atunci când vom regăsi proiectul lui N. Docan din 1920 (amintit de către Sever Zotta în scrisoarea pentru Gore), care ar fi cuprins și o reprezentare atribuită Banatului – ar fi prima și cea mai veche atestare! Putem chiar să ne hazardăm cu ipoteza nepunerii în practică a proiectului lui Docan (în epocă, funcționar superior la Externe), tocmai datorită inexistenței *de jure* a unei steme a Banatului. Reamintim lectorilor că din cele opt diviziuni ale scutului României, doar șapte steme existaseră în fapt: Muntenia (armele vechi), Moldova (idem), Oltenia (1872), Dobrogea (1872), Transilvania (1765), Basarabia (1878) și Bucovina (1849). Banatul nu era între ele...

¹⁷Constantin Moisil, *op. cit.*, p. 22-23; se arată că "... Banatul Timișan (este interesantă terminologia folosită: mai întâi "Banatul" și apoi, rectificându-se, "Banatul Timișan", deoarece provincia nu era în întregime românească – n.n.) n-a avut în vechime stemă proprie. Banii de Severin, cari au existat până la căderea acestei regiuni sub turci (1526), întrebuințau în actele oficiale stemele lor familiare (sic), iar comiții de Timișoara de asemenea. Când la 1718 Banatul a fost liberat complet de turci și a trecut sub administrația militară și apoi cea civilă a Austriei, deși formă o regiune separată, n-a primit o stemă proprie. Iar după ce la 1780 a fost încorporat la Ungaria, a încetat de a mai avea o administrație separată și deci cu atât mai puțin putea avea o stemă proprie". A se nota că nici în nici una din stemele moderne ale Regatului Apostolic (1874, 1896, 1915) nu se regăsește o emblemă a Banatului, care pe atunci se afla în totalitate sub stăpânire ungurească (poate pentru că stema de stat a Ungariei a fost realizată doar din însemne clar și definitiv stabilite) – v. Szabolcs de Vajay, *Les sources numismatiques de l'héraldique d'Etat hongroise*, tirage *à part* al Congresului de la Berna din 1968. De asemenea, nici în stema Iugoslaviei interbelice nu se regăsesc nimic care ar sugera apartenența unei porțiuni din Banatul istoric (mai precis o parte a Torontalului) la teritoriul acesteia.

¹⁸Ne-am obișnuit să numim "leu al Olteniei" pe acel animal heraldic încoronat și însoțit de o stea (coroana din care se ridică este un element neglijabil), desprins din vechile embleme atribuite

Țării Românești (v. nota 15). Nu putem trece cu vederea nici stema atribuită lui Petru Cercel în Dan Cernovodeanu, *op. cit.*, Pl. II, fig. 6, înfățișând un leu cu coadă dublă și încoronat, însoțit între labe de o stea cu șase raze (dacă nu ar trebui să ne pună pe gânduri absența oricăror ornamente ale scutului, lucru acceptabil în sec. XV, dar nu și în epoca lui Petru Cercel). În acest din urmă caz, steaua ar putea simboliza coloritul câmpului, în speță albastrul – v. și Tudor R. Tiron, *Stemele familiei Kendeffy de Malomviz*, nota 10, sub tipar. Cât despre leu, numărul cozilor acestuia era lăsat la bunul plac al pictorului/gravorului de peceti; cu cât calificarea acestora era mai redusă, cu atât formele desenului variau, nestingherite, de la o reprezentare la alta.

¹⁹Jean N. Mănescu, *op. cit.*, p. 131. Stema județului Timiș-Torontal, alcătuită de către Comisia Consultativă Heraldică (cca. 1927), cuprindea în a II-a parte a scutului, un câmp tăiat, sus pe negru, un leu de aur ieșind, cu limbă și unghii roșii, ținând o sabie cu lama dreaptă de argint și mâner de aur, jos pe roșu, trei fascii de aur (Mureș, Timiș, Bega), cf. Maria Dogaru, *Din heraldica României*, Editura JIF, 1994, fig. 332. În stema județului Timiș, instituită prin decr. 503/16 decembrie 1970 al Consiliului de Stat al R.S.R., partea I-a a scutului conținea *pe azur un leu de aur, ieșind dintr-un zid crenelat de argint, ținând o sabie cu lama curbă* (“cimeterre”) *de aur*, fasciile fiind mutate în șef, pentru ca a doua parte a scutului să găzduiască o făclie de argint, cu lumină de aur, peste care broșează o roată dințată de aur, cf. Dan Cernovodeanu, Jean N. Mănescu, *Noile steme ale județelor și municipiilor din R.S.R.*, extras din Revista Arhivelor, an. LI, vol. XXXVI, nr. 1-2, p. 106 și Pl. 11 (regretatul J. N. Mănescu spunea că nu a izbutit să impună leul de aur într-un câmp negru, pentru că acestea două, alăturate celeilalte jumătăți, desenată cu roșu, ar fi reconstituit, în opinia foarte neprofesionistă a activiștilor P.C.R. de la “județ”, tricolorul german post 1918!). Cea mai recentă apariție a acestui leu se fletează a fi stema care a fost aprobată de anumiți membri ai C.H.G.S., prin septembrie '99 (ședință la care autorul rândurilor de față nu a mai fost convocat), adică *scut tăiat printr-un zid în fascie, în I, pe roșu* (nu negru, dar nici măcar azur!) *un leu de aur ieșind, ținând o sabie “cimeterre”, într-un soare de aur și un vexillum roman, cu trei insigne, cu flamura ornată cu monograma lui Isus Hristos de același (sic!), în II, pe azur (sic!), o fascie* (doar una!) *ondulată, de argint* – “no comments”!

²⁰În 1921, Irlanda devenea dominion al Imperiului Britanic, pentru ca în 1937 să-și proclame în mod definitiv independența. Chiar dacă o foarte mică parte a insulei a mai rămas în componența Coroanei Sf. Edward, sub raport heraldic, lucrurile nu s-au schimbat, armele suveranilor de la Buckingham Palace cuprinzând în continuare harfa de aur pe azur (în cel de-al treilea cartier al sfertului), ca și cum ar fi stăpânit încă întreaga insulă: un Windsor nu ar fi acceptat niciodată să-și întineze blazonul cu mâna roșie al Ulster-ului!

²¹V. Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. I, Editura științifică și enciclopedică, București, 1975, fig. 46 – este vorba despre un *sesterț* de bronz, ca monedă aniversară (pentru edificarea podului de la Drobeta), bătută de către Senat. Deși destul de rară, nefiind bătută pentru a acoperi cerințele de schimb ale unor regiuni întinse, credem că circulase pe teritoriul Banatului actual, îndeajuns de mult pentru ca populația să o cunoască și să-i recepteze mesajul (mulțumim și pe această cale Dlui Emanuel Petac, de la Cabinetul Numismatic al Academiei Române, pentru datele furnizate în chestiunea mai sus-enunțată).

²²Pentru stema orașului Turnu-Severin s-a ales în 1930 un pod naturalist, mai precis un fragment din imaginea teoretică a monumentului ridicat de către Apolodor, pe care merge un leu de aur (Maria Dogaru, *op. cit.*, fig. 232): firește, nu era vorba decât despre o modificare a stemei Banatului de la 1921, imaginea podului involuând de la simbol la realitatea arheologic relevantă, iar leul, adoptând o atitudine heraldică mai puțin onorabilă, de la “rampant” la “passant”. Cele două arcuiri vizibile și valurile de dedesubt trădează din nou influența mai sus-amintită. De fapt, Comisia Consultativă Heraldică s-a străduit din răspuțeri să elimine orice urme ale emblemei Olteniei, impunând, în schimb, leul fictiv al “Banatului român de Severin”: județul Dolj (*ibid.*, fig. 178) și-a

văzut scutul "istoric" inutil încărcat cu un leu de aur conturat, ținând o sabie, pe roșu (firește, neîncoronat și fără stea), orașul Calafat și-a adjudecat o jumătate de leu de aur pe roșu (*ibid.*, fig. 181), orașul Strehaia a primit un șef roșu, cu un leu de aur apărând (*ibid.*, fig. 234). Totul va culmina cu realizarea stemei ținutului Olt (legată de noua împărțire administrativă a țării din 1938), imaginată cu un scut fasciat de șase roșu și aur, peste care broșează un leu de aur, cu limbă și gheare negre (*ibid.*, fig. 364) – metamorfoza era astfel completă: pe lângă un leu al Banatului, pe jumătate ieșind dintr-un pod, apărea un leu întreg, dar în exact aceleași culori, reprezentând, vezi Doamne, Oltenia! În orice caz, distinsa cercetătoare dr. Maria Dogaru afirma cu deplină sinceritate că "leul vorbește despre faptul că în acest ținut se cuprinde și Banatul Olteniei!" (*ibid.*, p.161).

²³Constantin Moisil, *op. cit.*, p. 23.

²⁴Arhivele Statului București, Fond Consultativă Heraldică, dosar 18 (județul Caraș-Severin), fila 2, 4 – modele imprimate de pe sigiliile din primăria Lugoj, venite împreună cu adresa municipalității nr. 3037/12.04.1922, înregistrată la Ministerul de Interne cu nr. 32274/19.04.1922.

²⁵În stema Lugojului, stabilită de către Comisie în 1930 (Maria Dogaru, *op. cit.*, fig. 297 și afirmația, la p. 143, că stema ar data de la 1529?!), s-a folosit peisajul cu cele două maluri verzi unite de un pod (de astă dată fără arcuire și mărginit de două turnuri ornamentale, întruchipând deci tot podul lui Apolodor), cu totul important din stema comitatului Krasso-Szorenyi iar în șef s-a reprezentat lupul, de astă dată întreg și alergând. Dacă podul din armele Lugojului rămâne naturalist, cel din blazonul județului Severin, din partea a II-a a scutului (Maria Dogaru, *op. cit.*, fig. 296), este strict heraldic, adică de aur și cu două deschideri, surmontat de un braț în armură ținând o sabie cu lama curbă, între o semilună de argint și un soare de aur (care nu se potrivesc de loc cu suprafața roșie a scutului). Metoda Comisiei Consultative interbelice atinge, în privința transformării emblemelor, perfecțiunile școlii heraldice ruse din veacurile XVIII-XIX, fluctuația unor embleme precum podul de la Dobrogea și leul de aur pe roșu, nefiind decât un mărunț exemplu!

²⁶Așezarea frontală a segmentului de pod s-a făcut, bineînțeles, din motive estetice, pentru echilibrarea jumătății de leu din partea superioară a armelor. Cât despre originea valurilor, notăm componența "acvatică" a jumătății de jos a părții a II-a din armele comitatului Timiș, unde, după modelul fasciilor din stema Ungariei (mai bine-zis după semnificația atribuită lor tradiția populară), s-au reprezentat cele trei cursuri de apă amintite supra, la nota 19.

²⁷V. nota 2, descrierea județului Timiș și Arh. Șt. Buc., Fond Comisia Consultativă Heraldică, dosar 69 (județul Timiș), filele 137-150, cu reproduceri după ștampilele oficiale; uneori, leul apare conturat iar în partea de jos, apele curg oblic (transformate acum din fascii în bare), arătând fără echivoc lipsa de stabilitate a însemnului. Nu putem fi astfel complet siguri, dacă fondul negru pe care vedem așezat leul, este culoarea originală a acestei părți a scutului.

²⁸Oricum, un leu de argint în spațiul heraldic maghiar este o raritate pe care nu trebuie să o neglijăm. Atragem atenția că, pentru facilitarea "lecturii" stemei, erau preferate mai ales figurile naturale, desenate în culoarea lor firească, iar dacă acest lucru nu era totuși dorit, se recurgea la tranziția între culoarea/metalul heraldic și cel propriu obiectului; astfel, o vulpe se desena cu roșu un șarpe cu verde iar un lup cu negru. Leiul, pe care descrierea îi arăta a fi "naturali clore depictus", primeau în schimb un colorit de aur, printr-o adevărată cutumă heraldică. Astfel, o analiză a mai multor blazoane din lucrarea Dnei Nyulásziné Straub Éva, *Őt évszázad cimerei a Magyar Országos Levéltár cimereslevelein*, Corvina, în 1987 ne-a îngăduit să stabilim proporția de 1:7 a armelor în care găsim lei de argint, față de cei de aur. Cât despre câmpurile scuturilor, un modest sondaj ne-a furnizat următoarele date: din 24 de scuturi, 17 sunt azurii, 3 sunt roșii, unul este de aur iar celelalte trei prezintă diverse combinații cromatice (în care azurul rămâne la loc de cinste).

²⁹Între 1867 și 1872, stema de stat a României cuprindea un scut sfertuit I azur, II azur, III roșu și IV aur în care se aflau alternate ecvilele Țării Românești (I și IV), cu capetele de bour ale

Moldovei (II și III). Schema compozițională, brevetată sub Cuza și utilizată începând cu 1863, folosea în chip de smalturi așa-numitele “culori” ale celor două Principate: albastru și galben (*recte* azur și aur) pentru Muntenia, respectiv albastru și roșu pentru Moldova. În plan vexilologic, acestea nu erau însemnătate decât în privința cei din urmă țări, care folosea încă din epoca regulamentară (1834) albastrul și roșu pe drapelele ei (câtă vreme Muntenia avea încă de la început tricolorul albastru-galben-roșu). În plan heraldic, fiecare figură era așezată pe câte o culoare a steagului ei: acvila pe azur și apoi pe aur, iar capul de bour întâi pe azur și abia după aceea pe roșu. Nu insistăm asupra culorii “istorice” a armelor moldovenești, care era azurul; abia la 1872, oficializarea mai vechiului proiect al lui Grecianu a așezat în mod definitiv toată cromatica părților secundare ale scutului, în funcție de cea dintâi, ocupată până azi de Țara Românească.

³⁰La 20 martie 1921, Constantin V. Obedeauu, magistrat și om de litere, depunea protestul unui grup de intelectuali bucureșteni față de proiectul elaborat de către Comisie cu doar opt zile înainte; prin același act, se propunea, ca unică modificare, menținerea armelor de la 1872, cu inserarea pseudo-stemei Transilvaniei, extrasă din sigiliul lui Mihai Viteazul (lei afrontați, deasupra a 7 munți, ținând o spadă), între primele două cartiere (Jean N. Mănescu, *op. cit.*, p. 132-133).

³¹Stema Olteniei fusese receptată ca atare în lungul răstimp dintre 1872 și 1921; dovadă a conștiinței de sine și a mândriei afișată prin mijloace heraldice stă scutul cu foarte corectele arme ale provinciei, vizibile și azi pe parapetul casei burgheze din București, strada C. A. Rosetti nr. 37 (cca. 1910-1920).

³²Jean N. Mănescu, *op. cit.*, p. 124-125 (fragment din legea de stabilire a însemnelor de stat, votată de către Senat la 18 iulie 1921, de către Cameră la 20 iulie al aceluiași an, promulgată prin Înaltul Decret Regal nr. 3572/23 iulie 1921 și publicată în M. O. nr. 92/24 iulie 1921: record absolut în materie de rapiditate legislativă!) și ilustrație în Const. Moisil, *op. cit.*, fig. 52: *pe azur, pe pieptul unei acvile de aur cu cioc, limbă și gheare roșii, ținând în dextra o spadă de argint, cu mâner de aur, iar în senestra un sceptru de acesta din urmă, apucând cu ciocul o cruce latină de aur, cu extremitățile lățite și piciorul trifurcat, încoronată cu o coroană regală de aur, purtând pe piept un scut în cinci părți, rezultat dintr-un sfertuit și o insițiune în vârș: în I, pe azur, o acvilă de aur, cu cioc, limbă și gheare roșii, apucând cu ciocul o cruce latină de aur, cu extremitățile lățite și piciorul trifurcat, însoțită în șef de un soare de aur și o lună de același (Țara Românească); în II, pe roșu, un cap de bour negru, însoțit între coarne de o stea, iar în vârș de o roză și o semilună conturnată, toate de aur (Moldova); în III, pe roșu, deasupra unor valuri naturale, un pod de aur cu două deschideri, din care iese un leu de același (Banatul); în IV, tăiat azur pe aur printr-o fascie roșie, sus o acvilă neagră ieșind, însoțită în șef de un soare de aur și o lună de argint, jos șapte turnuri roșii, 4 și 3 (Transilvania); în V, pe azur, doi delfini răsturnați și afrontați, de aur (Dobrogea); peste tot, ecuson sfertuit argint și negru (Hohenzollern). Coroana-de-Ofel a României. Suporți, doi lei de aur pe urnamente de același, de care atârână o panglică (bleu) încărcată cu devisa NIHIL SINE DEO. Ordinul “Regele Carol I”. Pavilion de purpură, câptușit cu hermină, închis printr-o coroană regală.*

³³A se remarca alternanța azurului/roșului cu aurul, paleta astfel obținută – pentru întreaga stemă – trimițând în mod egal la cele mai “prețioase” combinații heraldice, dar și la culorile drapelului, fapt care nu putea scăpa atenției mediilor populare sau chiar științifice (v. și nota 28).

³⁴Jean N. Mănescu, *op. cit.*, p. 135-136. Nu trebuie tratat cu indiferență și faptul că studiul lui Moisil a fost intens mediatizat, prin publicarea lui în revista “Gândirea” (1931), apoi ca extras al Școlii de Arhivistică de pe lângă Arhivele Statului (1931) și în final în monumentală Enciclopedie a României, vol. II.

³⁵Constantin Moisil, *op. cit.*, p. 23.

³⁶La foarte puțină vreme după adoptarea oficială a stemei, primăria orașului Timișoara, prin adresa nr. 26827/19 octombrie 1921, spunea spre aprobare însemnul citadin, descriind aspectul

acestui de sub austrieci și enumerând modificările dorite: "... din această stemă veche, proiectul nostru eliminează cele patru râuri din jumătatea întâia a părții de sus (a se nota corectitudinea descrierilor și bunului simț cu care este rezolvată această spinoasă problemă administrativă), care simbolizează regatul maghiar, înlocuindu-le cu **armele Banatului, cu vechiul Banat românesc al Severinului** (mot-à-mot din textul legii!): pe roșu, peste valuri naturale, un pod de aur cu două deschideri boltite, construite din piatră cioplită, podul (lui) Traian din care iese un leu de aur...". Neputându-ne stăpâni malițiozitatea unui sofism, ne întrebăm dacă – admitând că stema unui ipotetic "Banat român de Severin", ar fi echivalat, semantic, cu "Oltenia" (după intenția autorităților de la 1921), ar fi putut avea pretenția vreun mare oraș de aici, să-și afișeze în scut stema cu leul ieșind dintr-un pod?!

³⁷V. supra, nora 9. Nimic nu poate fi mai fascinant decât antigermanismul acestui heraldist basarabean care își înobilase sute de cărți cu prețioasele ex-libris-uri desenate de artiștii "Jugendstil"-ului și care, lipsindu-l pe regele României de ecusonul prinților de Hohenzollern (chiar dacă, *de jure*, Gore avea dreptate, Ferdinand și posteritatea lui fiind excluși încă din 1916 din arborele genealogic al casei de Hohenzollern-Sigmaringen), contrazicea însăși temelia puternicelor sale sentimente monarhiste, manifestate anterior pentru... țarul Nikolai: HONOR PATRIA FIDES.

³⁸Format sub influența stilului "istoric" german, pe mai vechi baze pur ardelenesti, József Sebástyén de Kőpecz, ofițer al Ordinului "Coroana României", rămâne cunoscut îndeosebi pentru calitățile sale de grafician și colorist, susținute de o puternică cultură a inventarului heraldic european și manifestată deopotrivă în privința blazoanelor și a compozițiilor omagiale. Dintre lucrările de care avem știre, amintim pe cele executate pentru biserica și parohia reformată de la Cluj, dar și stemele gentilice din biserica de la Căpeni (Kőpecz), jud. Covasna (unde se află un frumos tavan casetat și armoriat, lucrat de către Sebástyén în 1926, precum și ecusoanele principilor ardeleni, emblema "comunei nobile Căpeni" și o interesantă pictură în frescă, reeditând, în propria viziune, modelul scutului de pe portalul bisericii de la Teiuș, ctitoria lui Iancu de Hunedoara).

³⁹Jean N. Mănescu, *op. cit.*, p. 133. Totuși, versiunea care se menține în tradiția orală din comuna Căpeni (Kőpecz), de unde provenea Sebástyén, arată că stema României a fost chiar acolo desenată, autorul participând la un concurs care fusese organizat la nivel național; pe de altă parte, la muzeul orașenesc din Sfântu Gheorghe, între materialele expuse în amintirea marelui om de cultură secui am găsit informația că ar fi fost recomandat cercurilor oficiale de la București de către folcloristul Alexandru Țigara Sasmurcaș.

⁴⁰Jean N. Mănescu, *op. cit.*, nota 68, apud József Sebástyén de Kőpecz, *Portretul unui boier ardelean din timpul lui Mihai Viteazul*, în "Flacăra", VII, 1922 nr. 14/12 martie, p. 124.

⁴¹****România. Documente străine despre români*, Ed. II, Direcția Generală a Arhivelor Statului, București, 1922, foto p. 327.

⁴²Văzută la expoziția dedicată Reginei Maria, deschisă în august-septembrie 1998 la Muzeul de Istorie a României. În prezent, cele două mantii regale se află la castelul Pelicor de la Sinaia.

⁴³Ecusoanele provinciilor fiind două dispuse în interiorul unor bogate cununi de factură "neoromânească", după poziția din stema de stat. Tot separate, și cam în același decor, acestea se pot vedea și pe parapetul sculptat al loggiei Muzeului Țăranului Român, clădire ridicată după proiectul arhitectului Nicolae Ghika-Budești.

⁴⁴Descrierea stemei este dată după Jean N. Mănescu, *op. cit.*, p. 140-141, care citează mass-media acelei perioade. Am putut vedea o reproducere a acesteia în exemplarul de autor al tezei de doctorat a Dlui Dan Cernovodeanu, *L'évolution des harmonies des Pays Roumains depuis leur apparition jusqu'à nos jours (XIII-e-XX-e siècles)*, Université de Paris Sorbonne, École Pratique des Hautes Etudes, IV-e section, Sciences Historiques et Philologiques, 1995. În lucrarea *Din heraldica României* a distinsiei Dne Maria Dogaru nu găsim, cu toate eforturile, nici un desen pentru această speță...

⁴⁵Jean N. Mănescu, *op. cit.*, p. 140 și comunicarea Dlui Constantin E. Ștefănescu, *Stema României. Proiectul Jean Nicolas Mănescu*, prezentată în 7 mai 1998, la lucrările celui de-al IX-lea Congres de Genealogie și Heraldică, organizat de filiala Iași a C.H.G.S. Tot aici se dă și o bună bibliografie a problemei, din care cităm: J.N.M., *Propunere pentru viitoarea stemă a țării*, în "Liberalul", anul XLIV – serie nouă, nr. 10/14 aprilie 1990; J.N.M., *Proiectul de lege privind fixarea stemei României*, în "Viitorul P.N.L.", anul XXXII – serie nouă, nr. 134/23 octombrie 1990; J.N.M., *Poziția P.N.L. în problema stemei României*, în "Liberalul", anul XLVI – serie nouă, nr. 32/13-19 august 1992. Tot Jean N. Mănescu a publicat articolul: *Transilvania și Banatul în stema României*, în "Românul liber", ediție specială, decembrie 1990, p. 12. V. și Const. E. Ștefănescu, *Va avea România stemă?*, în "Muntenia" (Buzău), din 22-23 august și 27-28 august 1992.

⁴⁶Reamintim lectorilor că sabia lui Ștefan cel Mare, se află în muzeul de la Topkapı (v. E. Vărtosu, *Odoare românești la Stambul*, în "Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice", XXVIII, ianuarie-martie 1935, fig. 16) iar sceptrul lui Mihai Viteazul este cel mai timpuriu atestat în portretul votiv al voievodului din... biserica de încoronare de la Alba Iulia, pictura fiind semnată de Costin Petrescu. Practic, niciunul dintre obiecte nu este viabil!

⁴⁷Maria Dogaru, *op. cit.*, p. 166.

⁴⁸E drept, folosită și de către creștini, dar asociată de mijloacele emblematiche patrimoniului oriental; armă mai degrabă de paradă (are un singur tăiș față de spada care are două), din aceeași familie cu "badelaire"-ul sau cu "sandedei"-ul, era, în materie de pictură gotică, renașcentistă sau barocă, preferată compozițiilor în care apăreau personaje arhaice ori păgâne: "judecata lui Solomon", "uciderea pruncilor", "David cu capul lui Goliat" etc. În Ardeal, în blazoanele secolului al XVII-lea, această sabie cu lama curbă era adesea reprezentată, dar textul o amintea întotdeauna sub neutrul calificativ "gladius", la fel ca și spada cu lamă dreaptă, căci, până la urmă, era doar o problemă de modă și gust heraldic.

⁴⁹Într-adevăr, marele căpitan de oști de origine italiană ține cu ambele mâini o superbă "cimenterre", pesemne, în chip de pradă de la inamicul turc. Dar atunci ne întoarcem din nou la "sabia lui Ștefan cel Mare" ori la "sceptrul lui Mihai Viteazul", formulări și practici de nedorit într-o gândire heraldică sănătoasă, care lucrează mai degrabă cu ideile, decât cu niște simple obiecte inventariate într-un muzeu.

⁵⁰Ioan Hațegan, *Pavel Chinezul*, Editura Helicon, Timișoara, 1994, p. 91 (sigiliul din 1468), 201 (sigiliul din 1494), 205, 206, 209 (stema de pe sarcofag; a se nota că defunctul, reprezentat ca gisant, stă cu un picior pe un leu – ca orice medieval – și cu celălalt pe un turc cu turban, răsturnat).

⁵¹După multitudinea de retorte, furnale, topitorii, rulmenți etc., cu care ne-au obișnuit stemele adoptate sub regimul comunist, anii de după revoluție au "produs" o altă generație de mutanți heraldici, dintre care nu strică să enumerăm: suluri de pergament, date aniversare, legionari romani, busturi și alte lucrări de plastică monumentală, peisaje întregi din natură, monograma lui Hristos, cusături populare și chiar pirită aurifere!

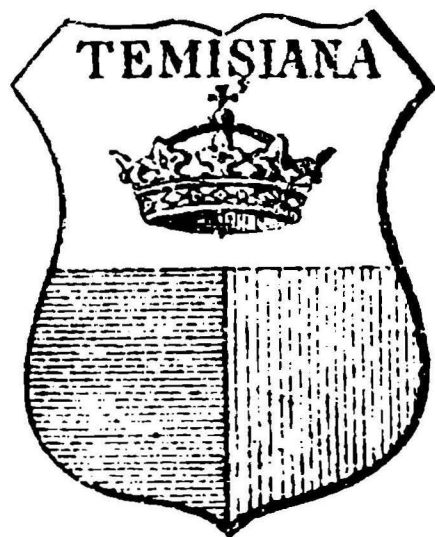
⁵²Cităm din legea nr. 191/19 septembrie 1992: "... în cartierul trei este stema Banatului și Olteniei: pe roșu, un pod de aur cu două deschideri boltite, din care iese un leu de aur ținând un paloș în laba dreaptă din față" (sic) (cf. "Muntenia", an. II, nr. 212/15-16 octombrie 1992, p. 2). Totuși, nu ne putem plânge de lipsa unor "rafinată" nuanțări, datorate, de pildă, Dlui Floricel Marinescu: "Lipsa de cunoștințe i-a făcut pe susținătorii din Parlament să debiteze câteva gugumănii, unele fără importanță reală majoră (sic), cum ar fi, de exemplu, că stema (...), care redă Oltenia este a Banatului (de fapt era, inițial, stema Banatului de Severin care reprezintă partea vestică a Olteniei și, prin extensie, apoi a întregii Oltenii)..." (cf. Floricel Marinescu, *Stema României. Frica de monarhie*, în "Cuget", 16 septembrie 1992, p. 5).

LE BLASON DU BANAT ENTRE 1921-1922

Résumé

Dans cet article on analyse les différents blasons du Banat au long du temps jusqu'à l'adoption du blason de la Roumanie de adopté en 1992.

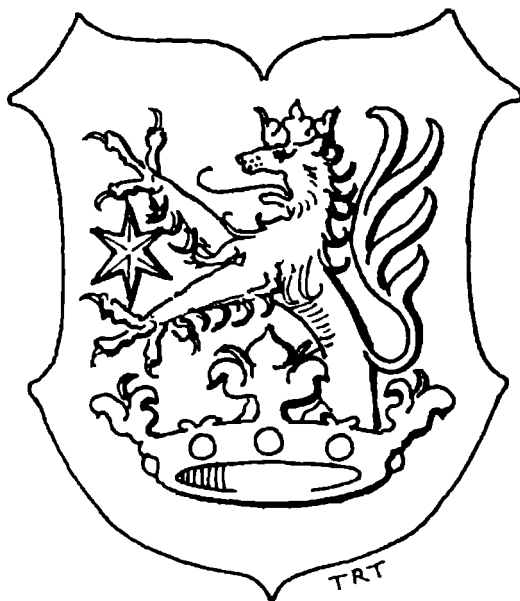
On fait une analyse du blason du Banat (Timis, Caras-Severin) et son lieu au cadre du blason de la Roumanie entre les deux guerres mondiales, tout comme du blason officiel de la Roumanie.

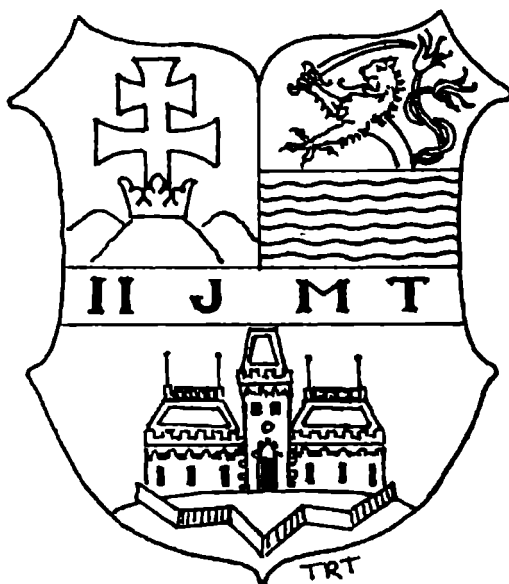
Pl. I. Stema Banatului în viziunea lui A. Gorjan, reproducere după Dan Cernovodeanu, *Știința și arta heraldică în România*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1977, p. XLVIII, fig. 2.

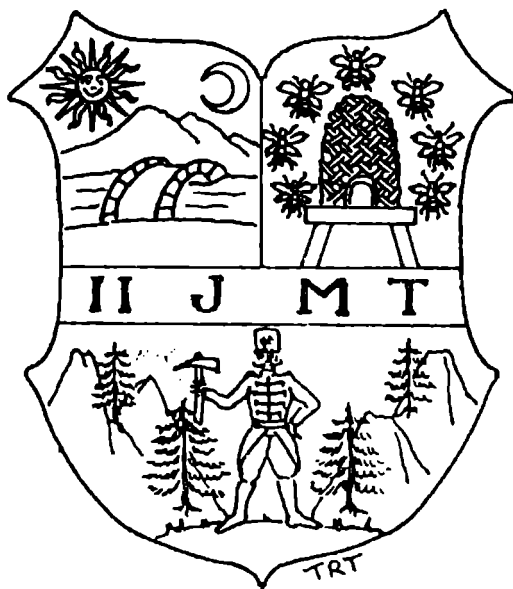
Pl. II. Stema României în varianta propusă de către Comisia orânduită pentru stabilirea acesteia, la 12 martie 1921 – în a III-a parte a scutului, armele Banatului; desen de Jean N. Mănescu.

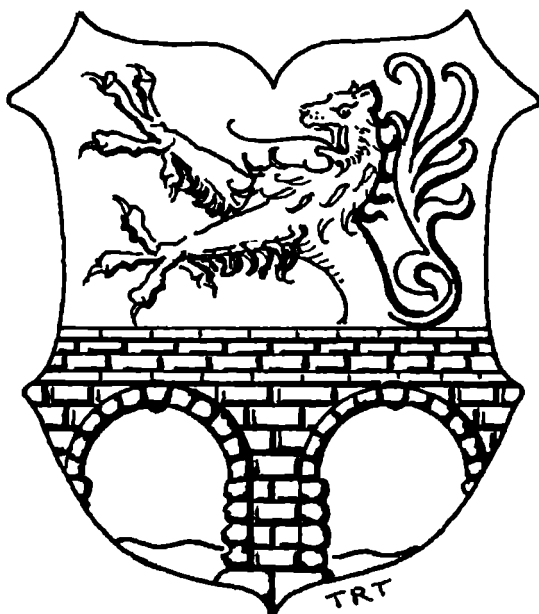
Pl. III Armele Olteniei la 1872; desenul autorului.

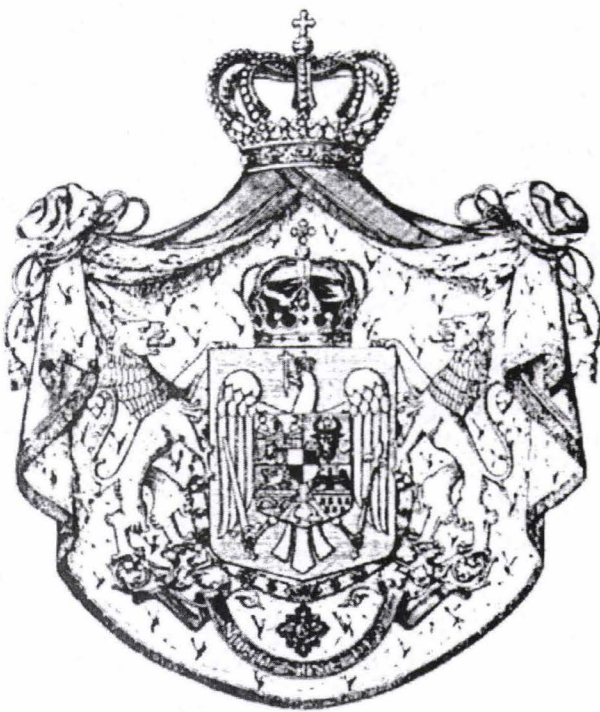
Pl. IV. Armele comitatului Timiș; desenul autorului după stema completă reprodusă în *** *A Pallas nagy lexicon*a, Budapesta, vol. XVI (1897), p. 63 (voce *Temes*).

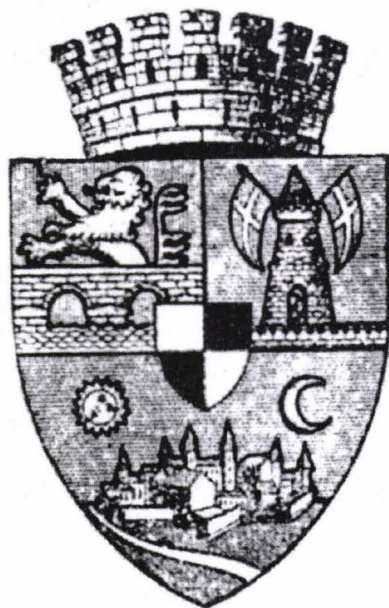
Pl. V. Armele comitatului Caraș-Severin; desenul autorului după stema completă reprodusă în *** *A Pallas nagy lexikona*, Budapesta, vol. XI (1895), p. 35 (voce *Krasso-Szorenyi*).

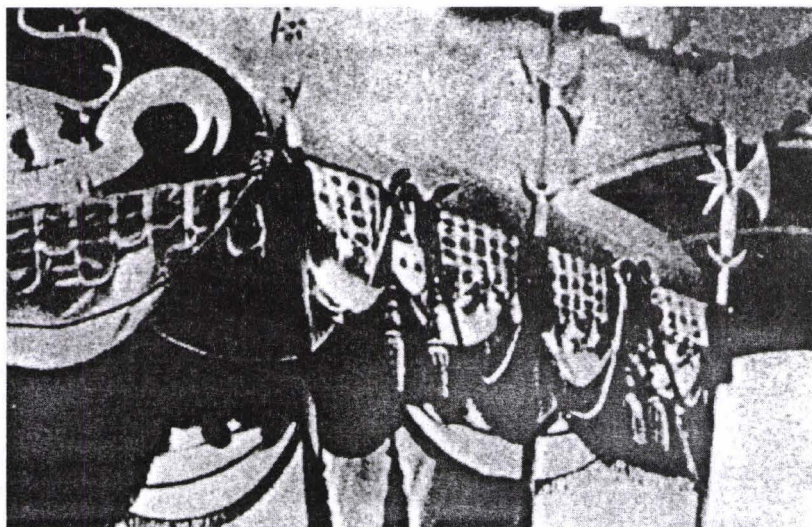
Pl. VI. Armele Banatului la 1921; desenul autorului.

Pl. VII. Stema României alcătuită de către heraldistul József Sebástyén de Kőpecz, aprobată de către Senat la 18 iulie 1921, de către Cameră la 20 iulie același an, promulgată prin Înaltul Decret Regal nr. 3572/23 iulie 1921 și publicată în M.O. nr. 92/24 iulie 1921 – în a III-a parte a scutului, armele Banatului; reproducere după Constantin Moisil, *Stema României. Originea și evoluția ei istorică și heraldică*, Institutul E. Marvan, București, 1931, fig. 52.

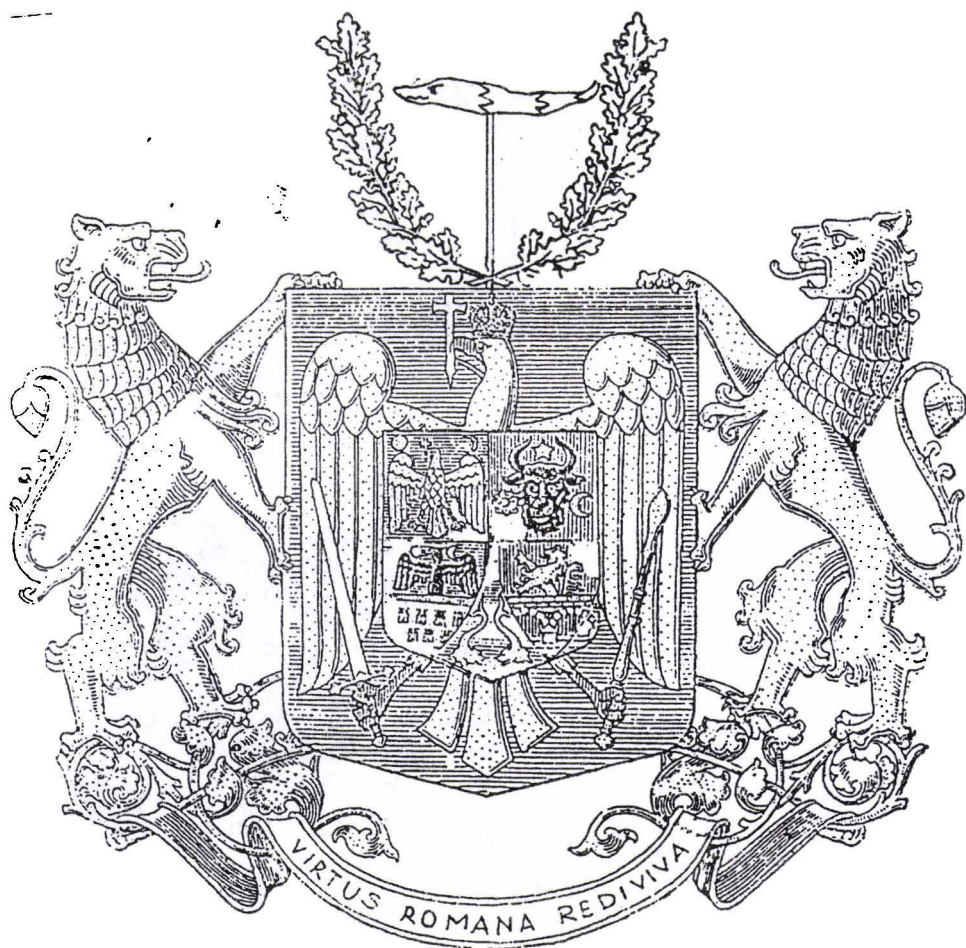
Pl. VIII. Stema municipiului Timișoara, stabilită de către Comisia Consultativă Heraldică (pe baza proiectului elaborat în 1921 de către consiliul local) și publicată în Monitorul Oficial nr. 171/2 august 1930; reproducere după Dan Cernovodeanu, *op. cit.*, pl. XLIX, fig. 1, în prima parte a scutului se observă armele Banatului.

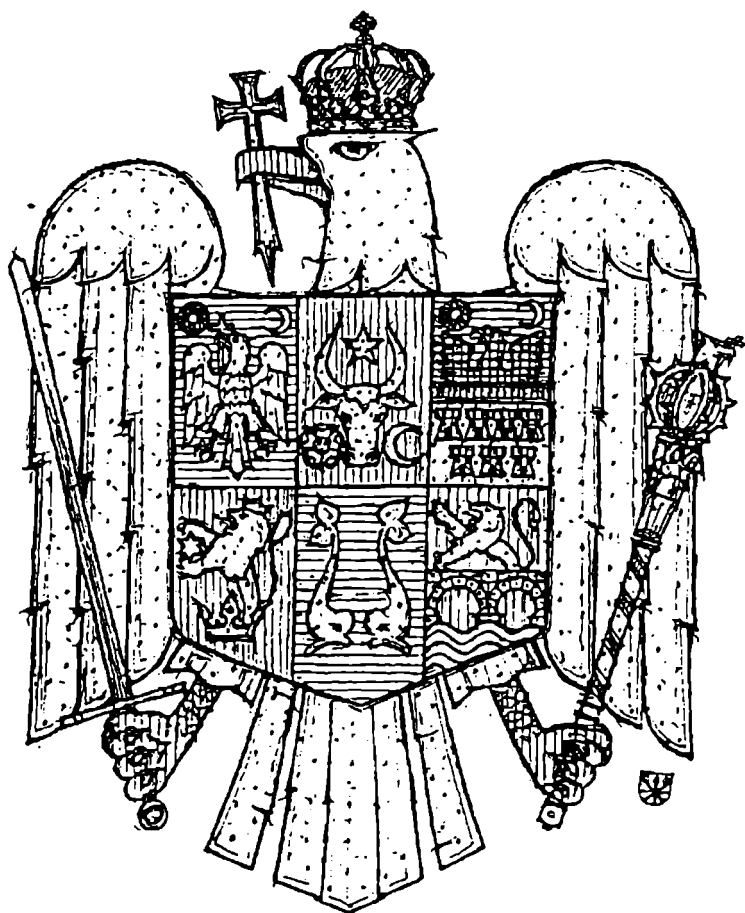
Pl. IX. Armele Banatului reprezentate pe baldachinul regilor Ferdinand și Maria, în uz la încoronarea din 1922 de la Alba Iulia (detaliu).

Pl. X. Timbre românești interbelice, pe care sunt figurate stemele provinciile românești; semnalăm interesantul exemplar de 6 lei din 1931, în care portretul regelui Carol II este înconjurat de opt ecusoane, între care, pe lângă cele cinci de la 1921 (în stânga, jos, armele Banatului) se pot vedea alte două cu câte un cap de bour (= Basarabia și Bucovina) și unul cu armele Olteniei dintre 1872-1921, arătând intenția regimului carlist abia impus de a modifica stema de stat; reproduceri după ****Michel Briefmarken-Katalog 1939*, seria Europa, Verlag des Schwarzenberger Album, Leipzig, 1939, voce "Rumänien", p. 680, 681, 690.

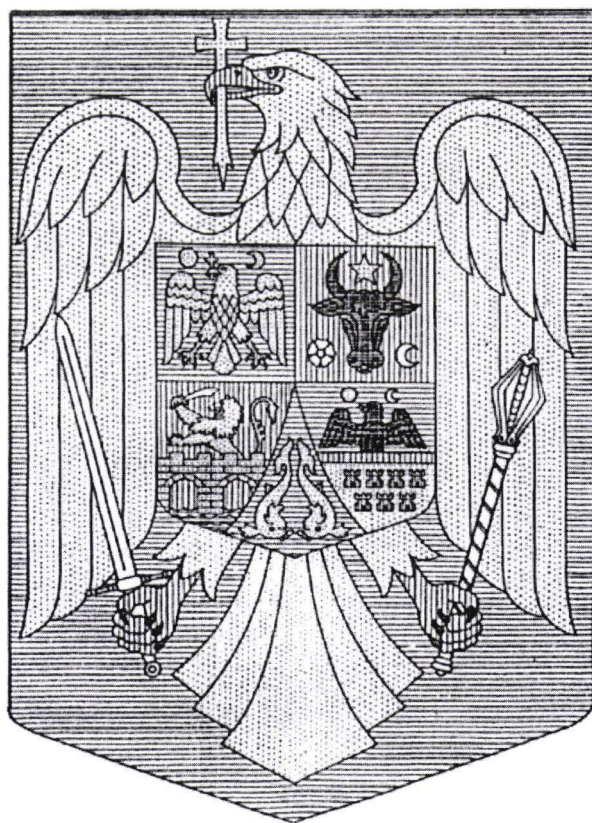

**Pl. XI. Stema României – proiectul Dnei Maria Dogaru;
colecția Dan Cernovodeanu – în a IV-a parte a scutului, armele Banatului.**

**Pl. XII. Stema României – proiectul Dlui Jean N. Mănescu;
desen de Constantin E. Ștefănescu – în a VI-a parte a scutului, armele Banatului.**

Pl. XII. Stema actuală a României, validată prin legea 102/10 septembrie 1992, adoptată de către Camere și promulgată de către președintele României la 19 septembrie același an, publicată în M.O. 236/24 septembrie 1992 – în a III-a parte a scutului, armele Banatului.